

František Švantner: život a dielo

Pri príležitosti stého výročia narodenia Františka Švantnera (29. január 1912, Bystrá – 13. október 1950, Praha) sa 2. februára 2012 uskutočnila v Ústave slovenskej literatúry SAV medzinárodná konferencia venovaná dielu tohto kľúčového slovenského prozaika 20. storočia. Podujatie otvoril spomienkový príspevok Ladislava Bartka ku kontinuite švantnerovských výskumov (Breznianska pripomienka Františka Švantnera v roku 1970) a k atmosfére jubilejného charakteru podujatia prispela aj prítomnosť spisovateľových vnukov, ktorí do diskusií prispeli zaujímavým materiálom k životu a dielu F. Švantnera, ako ho zachovala rodinná ústna tradícia.

Interpretáciu noviel zo zbierky *Malka* zo žánrového hľadiska ponúkol Tomáš Horváth z domovského pracoviska. V príspevku *Švantner, horor, fantastika: žánrové parametre* demonštroval vzťah hororu a fantastiky v nich, spôsob dosahovania efektu fantastiky cez perspektívu postavy (s demonštráciou na novele *Prízraky* – spôsob, akým text generuje efekt strašidelného a ako v ňom tieto prvky fungujú), pričom vymedzil členy paranormálnej rovnice pre interpretáciu textu v nadprirodzenom kóde ako jeden z možných kódov čítania Švantnerových textov. Autor poukázal na dôsledne dialogický vzťah nadprirodzeného a racionálneho vysvetlenia týchto próz, ktorý umožňuje ich dvojaké čítanie, ako odraz ambivalentnosti Švantnerovho písania v období tvorby próz tejto zbierky (aspekt, na ktorý upozornili viacerí referujúci).

Nový pohľad na dielo F. Švantnera ponúkla aj Joanna Goszczyńska z Varšavskej univerzity vo Varšave. V príspevku *František Švantner voči naturizmu a goticizmu* spochybnila tradičný výklad prozaika ako predstaviteľa naturizmu všeobecne (a v diskusii opätovne upozornila na potrebu prehodnotiť, či hypotéza o Švantnerovi ako naturistovi ešte platí). Zdôraznila, že ako naturistickú možno chápať výlučne (a len v istých aspektoch) zbierku *Malka*, pričom v tejto knihe identifikovala ako dominantnejšie prvky expresionizmu, jarmočnej a dobrodružnej literatúry s ťažiskom v goticizme. V druhej časti svojho príspevku demonštrovala autorka gotické tendencie v Švantnerovej tvorbe na novele *Nevesta hól'* (architektonika v súlade s gramatikou gotického románu, realizácia opozitných topografických priestorov a spôsob premiestňovanie hrdinu medzi nimi, prítomnosť upírskych motívov a i.). Toto dielo označila ako „román realizujúci plán gotického románu“, ktorého organizácia je však oveľa zložitejšia ako v klasickom gotickom románe. Funkciou goticizmu v Švantnerovom diele je podľa J. Goszczyńskiej demonštrácia spôsobu, akým sa rozpadáva poriadok sveta.

Na prezentovaný koncept goticizmu nepriamo nadviazal aj príspevok ďalšieho poľského slovakistu, Rafaela Majereka (Jagellovská univerzita, Krakov). Za tému svojho referátu si vybral „niektoré otázky Švantnerovej poetiky hrôzy“, pričom poetika hrôzy, transformujúca svojrázy kategórie s koreňmi v preromantizme a romantizme, je podľa autora výstižnou charakteristikou podstatnej časti Švantnerovej tvorby. Podobne ako

T. Horváth a J. Goszczyńska upozornili na styčné prvky Švantnerovej novelistiky s tvorbou Edgara Allana Poea. Realizáciu poetiky hrôzy demonštroval R. Majerek na poviedke *Stretnutie*, kde zvýznamnil práve niektoré prvky goticizmu (napr. význam protikladu medzi vedomím a podvedomím hrdinu). Zamyslel sa tiež nad funkciou motívov spojených s poetikou hrôzy z recepcného hľadiska, kde ako smerodajný pre výklad navrhol Freudov model „das Unheimliche“, ktorý podľa autora zodpovedá charakteristickému napätiu vo vnútri časti Švantnerovej tvorby, a síce napätiu medzi racionálnou interpretáciou a interpretáciou v kóde archaicko-mýtických modelov sveta.

Podoby zla, implicitne prítomné v referátoch všetkých troch literárnych vedcov, a ich viacznačný obraz aj možnosti výkladu bližšie tematizovala Marta Součková (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov). V príspevku *K ambivalencii dobra a zla v Švantnerovej próze* sa zamerala na spôsob zobrazenia zla ako aspekt, ktorý tvorbu F. Švantnera odlišuje od tvorby ostatných slovenských medzivojnových prozaikov, a s tým súvisiacu otázku mýtu v jeho diele (démonickosť dôsledne mýtotvorná, démonické podmienené biologicky, animácia zla a dobra a s nimi spojené kategórie – s ilustráciou na polysémantickej a ambivalentnej interpretácii Zuny z novely *Nevesty hôľ* a i.).

Organizátorka podujatia, Jana Kuzmíková z Ústavu slovenskej literatúry SAV, priblížila „*problematiku vedomia v Švantnerovej tvorbe*“. Poukázala na zdroj, podobu a možnosti interpretácie iracionalizmu v prozaikovom diele s východiskom v dobovo aktuálnych konceptoch iracionality a s jadrom príspevku v analýze vybraných motívov z novely *Nevesta hôľ* cez Freudovu psychoanalýzu. Za svorník prozaikovej tvorby označila referujúca fenomén ľudského vedomia.

Analyticko-interpretatívny charakter s dôrazom na vybraný určujúci významotvorný a výstavbový prvok prózy mal príspevok Cristiny Simon Alegre z Univerzity Complutense v Madride (*Motív vibrácie krvi v Švantnerovej poviedke Dve doby*). Interpretáciu poviedky z raného obdobia Švantnerovej tvorby, ktorá tematizuje motív krvnej pomsty syna na otcovi za smrť matky, postavila na minucióznom rozbere stvárnenia, modifikácií a funkcií obrazu krvi v poviedke, ktoré príznačne označila ako „*vibrácia krvi*“. Z hľadiska tohto motívu potom interpretačné jadro poviedky demonštrovala ako anticipáciu nepoznanej osudovosti.

Exaktne mikroštylistickú a sémantickú analýzu vybranej prózy (*Kňaz* zo zbierky *Dáma*) s dôrazom na realizáciu výrazových kategórií ponúkla Ivica Hajdučeková (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice) v príspevku *Kompozičné osobitosti christianizovaného mýtu*. Za určujúce komponenty výstavby textu (zástupne explikované na analýze incipitu a finále a s presahmi k realizáciám ich rozvinutia v priebehu sujetu) označila autorka akustické signály (dunenie výstrelův, hlas zvonu), ktorých funkčným uplatnením je „*lyrický fenomén metaempirickej skutočnosti*“.

Komparatívny charakter mal príspevok bulharskej slavistiky Dimany Ivanova z Karlovej univerzity v Prahe (*Porovnávací analýza obrazu vojny v poviedkach Dáma Františka Švantnera a Posledná radosť a Biele ruže Jordana Jovkova*) založený na obraze vojny, ktorý je podľa referujúcej spoločný pre časť tvorby slovenského a bulharského prozaika. Sústredila sa hlavne na rozdiely v zobrazení a funkcii ženských postáv na pozadí vojny s dôrazom na interpretáciu postavy dámy (z rovnomennej poviedky) ako postavy

dandyovského typu. (V súvislosti s výberom porovnávacej dvojice sa však žiada podotknúť, že bulharský prozaik je generačne starší než F. Švantner, 1880 – 1937, s ťažiskom prozaickej tvorby v dvadsiatych rokoch 20. storočia, čo môže spochybňovať relevantnosť komparácie; nielen vzhľadom na štýlové aspekty by adekvátnejší diskurz k tvorbe J. Jovkova mohli predstavovať autori z okruhu Slovenskej moderny, a naopak k F. Švantnerovi bulharskí prozaici medzivojnového obdobia.)

V príspevku *Tkanivo Švantnerovho románu Život bez konca* sa Peter Zajac (Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava) zamyslel nad možnosťami čítania tohto románu v kontexte troch rámcov (názov románu, prologoména z rukopisnej verzie z roku 1949 a začiatok a koniec románu, pre ktoré je príznačné chápanie času súvisiace s Bergsonovou koncepciou života, ako na to upozornili viaceré staršie výskumy Švantnerovho diela) a z hľadiska modelovania ústrednej ženskej postavy cez metaforu pasažiera v cele zavretého kupé uháňajúceho vlaku.

Dušan Teplan z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre sa zamerl na tropologické aspekty Švantnerovho diela. V príspevku *O epických možnostiach metonymie* priblížil typy metonymie vyselektované z noviel prozaika.

Samostatný, záverečný blok podujatia tvorili translatologické príspevky s dôrazom na recepciu Švantnerovho diela v inojazyčnom prostredí. Prekladateľ Švantnerových noviel do nemčiny, Ludwig Richter (*Nemecké preklady noviel Švantnera a ich zástoj v recepčnom kontexte*), priblížil recepčné východiská a kultúrno-spoločenské determinanty, ktoré v čase vydání prekladov Švantnerových próz participovali na ich čitateľskom prijatí (napr. nepochopenie novely *List*, ktorá tematizovala v Nemeckej spolkovej republike tabuizovanú tému ironizácie tradičného slovanského rusofilstva; novela *Kňaz* kladne prijatá vzhľadom na identifikovaný príklon k existencializmu).

Na súvislosť s recepčnými očakávaniami podmienenými prijímajúcim kultúrnym kontextom upozornila v príspevku *Medzi osvojením, zdomácnením a odcudzením* aj Lucyna Spyrka zo Sliezskej univerzity v Katoviciach. Kým v nemeckom kultúrnom prostredí by sa slovenský variant naturizmu v stvárnení F. Švantnera (explicitne v novele *Nevesta hôľ*) nemohol u čitateľa stretnúť s pochopením a kladným prijatím pre neaktuálnosť naturizmu, ako explikoval M. Richter, v Poľsku sa podľa autorky referátu ako problém ukázal spôsob, akým editor priblížil čitateľovi lyrizovanú prózu v diele F. Švantnera. Ďalší činiteľ komplikujúci osvojenie (či v niektorých prípadoch dokonca bazálne evidovanie) prekladov F. Švantnera v poľskom prostredí identifikovala referujúca v edičnej politike, ktorá pri všetkých prekladových tituloch predstavovala pre autora znevýhodňujúcu pozíciu (napr. prvý preklad *Malky* v roku 1969 sa dostal na knižný trh paralelne s čitateľsky atraktívnejším prekladom Hrabalovej novely *Ostro sledované vlaky*). A napokon ako tretí nemenej rozhodujúci recepčný činiteľ označila autorka problematickú kvalitu prekladov, ktorej sa bližšie venovali príspevky ďalších referujúcich.

Maryla Papierz z Jagellovskej univerzity v Krakove priblížila sériové preklady noviel *Malka*, *Atka* a *Stretnutie* s dôrazom na jazykové špecifiká prekladu slovenského textu, zvlášť v jedinečnom, na preklad mimoriadne náročnom autorskom stvárnení F. Švantnera do poľštiny (hovorové a ľudové prvky), čo na konkrétnych analýzách demonštrovala Marta Buczek (Sliezska univerzita, Katovice) v príspevku *Poľské preklady noviel a po-*

viedok Františka Švantnera v knihe pod titulom Piargy. Minuciózna demonštrácia slabých prekladateľských výkonov v podaní tejto slovakistky konvenovala viacerým postrehom M. Papierz o úskaliach translológie (napr. otázka, nakoľko filologicky presný preklad môže vystihovať intenciu autora aj byť čitateľsky atraktívny).

Štrnásť príspevkov od šiestich slovenských literárnych vedcov a ôsmich zahraničných slovakistov ponúklo pohľad na prózy F. Švantnera potvrdzujúci trvalé hodnoty jeho diela, ktoré odkryli už staršie literárnovedné výskumy, ale predovšetkým ukázalo, akým smerom postúpil výskum Švantnerovho diela v súlade s najaktuálnejšími literárnovednými prístupmi, a to aj v širšom ako iba domácom kontexte.

Jana Pácalová